

Keimami marautaka na totoka ni drake kei kena itovo ni bula e kilai kina na vanua qo o Kuinisiladi. Ia, e sega ni galala mai ena leqa tubukoso me vaka na cagilaba, na cava, na waluvu ka dau tarai keda ka ra tiki tale ga ni veika era vakavolivoliti keda. Na itukutuku ni veigauna sa oti e vakaraitaka ni sega ni saumi rawa vakailavo na vakacaca ni leqa tubukoso ena vuku ni noda vakawelewele.

Taura na gauna oqo mo vakavakarau kina ena kena:

- Vakarautaki na nomu peleni ni gauna ni leqa vakasauri
- Vakarautaki na nomu iyaya ni leqa vakasauri
- Vakarautaki na nomu itikitiki
- Vakarorogo ki na ivakasala

E rawa ni vukei iko na veitavi oqo mo vakarautaki iko, mo bula, ka vakalailaitaka na revurevu ni leqa tubukoso.

Gauna vinaka ni yavala ni se bera na drake ca ni cava kei na cagilaba.

Oqo eso na cakacaka ni vakavakarau me vukei iko ena nomu vakarautaka na nomu vale kei na veika tale eso o taukena me vakalailaitaka na kedra vakacacani.

1. Vakavinakataki ni vale

- Raica me dei vinaka tu na ituvaki ni delavuvu ni vale ka ripeatata na taile, na bati ni delanivale kei na sukuru ni kava ni vale
- Vakasavasavataka na isalasala ni wai kei na paipo ni wai ka lako e ra me rawa ni drodro vakatotolo na wai.
- Tatalaka na tabanikau (qarauna na wa ni livaliva)ka
- Maroroya na ivovo ni yaya ka ra lutu tu ena nomu lomanibai e rawa ni vakavu leqa ke vukataki ena cagi. (me vaka na iyaya ni vakatatalo, tikitiki ni kau kei na kava)

2. Vakavakarau raraba e vale.

- Qarauna na nomu vale, iyaya ni lomanivale kei na inisia ni motoka me tu donu ka rawa ni taqomaka vakavinaka na veika o taukena – jeketaka na nomu polisi me wili kina na sasamaki ni benu kei na kena sova laivi.

- Kila na rumu e tiko ena vanua kaukauwa duadua ena vale, me rawa ni o vakaruru kina ena gauna ni cava se cagilaba. Dau vakawasoma me rumu lailai toka ga ka lailai ga na kena katubaleka. E vakavuqa me dau rumu lailai duadua ena lomanivale, ka lailai wale na kena katuba
- Kila ivei mo sogota kina na ivurevure ni wai, livaliva kei na kasi ka kila tale ga na kena isogosogo.
- Kila na idusidusi veitarataravi nei koya e bulia na iyaya eso me vaka na misini ni livaliva mai na Matanisiga ka
- Volia na iyaya bibi eso ena gauna ni leqa me vaka na:
 - Koniteina me tawa kina na wainigunu
 - Waiwai ni nomu lori se motoka (qarauna mo maroroya vinaka)
 - E dua na seloteipi raraba me baleta na kautubaleka kei na
 - Na beki vakahessian kei na nukunuku me sandbagging taki kina na ikeli e lomanivale kevaka e tasogo na paipo ni wai ni vale ni vakacegu

3. Kevaka o tiko ena dua na vanua e dau luvu wasoma:

- Maroroya vakavinaka na wainimate gaga kece ena vuku ni waluvu tubukoso
- Digitaka na iyaya ni vale ena gadrevi me me vakaceretaki se vakalalai kevaka ena mani vakacacana na lomanivale na waluvu; ka
- Raica vinaka na veika oqo:
 - Eso na isosomi ni ibe ni valagi
 - Tokitaki ni vurevure se itabataba ni livaliva ki na vanua cecece mai na iyalayala ni fuloa ni vale, ka vakayagataka e dua na daunilivaliva vakalaiseni.

4. Kevaka o tiko ena dua na vanua dau laba vakalevu kina na cava se cagilaba:

- Biuta cake ena katubaleka na itatarovi ni cagi se na sikirini metali me itatarovi ni cagi e lomanivale
- Veivosakitaka e dua na matai vinaka me vakadikeva na nomu vale ka vakasamataka eso na gaunisala me vakaukauwataki cake kina na nomu vale me rawa ni sotava na cagi kaukauwa

5. Ni sa soli mai na ivakasala ni draki ni cava se cagilaba:

- Luvata laivi mai na wa ni livaliva ni veiyaya kece mai na kena sokete, vakakina na wa ni retio yaloyalo kei na retio;
- Sogota/Bokoca na ivurevure ni livaliva kei na kasi mai na iyaya eso kevaka e sa vakasalataka mai o ira na veiliutaki ena gauna ni leqa tubukoso.
- Maroroya na iyaya ni cakacaka e tautuba, vakakina na iyaya ni teitei .
- Vakatawana na vokete kei na ka kece vakalomana ena wai savasava de na qai vakaleqai na ivurevure ni wai

- Sogota na katubaleka ka vakabira yani kina vakababa veilatai na itatarovi ni cagi se vakayagataka na tepi kaukauwa ka ubia yani ena latilati.
- Vakelea na motoka ena vanua rurugu, vakatikitiki tani mai na vunika, duruniwanilivaliva kei na isalasala ni wai
- Kevaka o sega ni rawa ni vakaruruga na nomu motoka, ubia ka vesuka kaukauwa ena itutuvi me vakalailaitaka na vakacaca ni uca ni cagilaba.
- Raica mera tiko ka taqomaki vinaka kece na lewe ni vuvale ka ra vakarurugi ena rumu kaukauwa duadua e lomanivale.
- Kauta tiko na nomu iyaya ni tu vakarau ena gauna ni leqa tubukoso ni o vakaruru tiko ena gauna ni cava se cagilaba.; ka
- Vakarorogo tiko ga ina siteseni ni retio mo bulagoci tiko ga kina ena itukutuku se ivakasala ena gauna ni cava se cagilaba.

Nanuma e veigauna

Nomu vakarautaka nomu vale e ikalawa bibi ena taqomaki ni nomu vuvale me bula ka sotava na dredre e kauta mai na leqa tubukoso.

E vakarautaki na tikidua oqo me vakadewa itukutuku wale ga ka vakarautaki ena vakabauta ni na yaco na bula Na Tabana ni Veivakabulai ni Lewenivanua, Manidiatiki ni Leqa Tubukoso e Kuinisiladi kei na Tabana ni Veiqaravi ni Leqa tubukoso ni matanitu eratou na galala mai na veibeitaki ni dua na tamata me baleta na vakayali se vakacacani(okati kina na veika e vakayali se vakacacani) ka na sotavi se na veika e rawa ni yaco se vu mai ena revurevu ni veika e tabaki ena tikidua oqo.

Ena ikuri ni tukutuku baleta na vakavakarau ena leqa tubukoso sikova na www.disaster.qld.gov.au